

КИТЕП – БИЛИМ АЛУУ ЖОЛУНДАГЫ НЕГИЗГИ БААЛУУЛУК (2009-ЖЫЛ КИТЕПКАНА ЖЫЛЫ)

КАДЫРАЛИЕВА К.

Адам баласынын жаныбарлардан айырмасы рухий дүйнөгө ээ экендигинде. өзүнүн акыл эмгеги менен чыгармачылык изденүүлөрдүн натыйжасында жаңы – жаңы нерселерди ойлоп таап, аларды өндүрүшкө киргизип, адамдардын комфорт чыгармачылыгына шарт түзүп, ойлоп табуулардын негизинде жаңы – жаңы китептер, ыр, музыка, фильмдер жаралып, коомдо маданий экономика өсүүдө.

Илим, билим адамга, улутка кут алып келе турган улуу мүлк. Адам жашоосунда ага эзелтен терең баа берип келген «билим адамга канат», «билими күчтүү миңди жыгат», «илим окуу булагы, билим өмүр чырагы» - деген мааниси терең макал – лакаптар элибиздин баа жеткис нарк нускасы.

Китеп – адабий көркөм, коомдук-саясий, илимий же практикалык мазмундагы көп барактуу басма сөз чыгармасы. Коомдук саясий жана идеологиялык күрөштүн курамы, илим-билимди жайылтуунун жана сактоонун, тарбиянын маанилүү каражаты.

Китепсиз бардык тармактагы илим-билимди билүү, таануу өтө кыйын.

«Китептей жакын досум жок» - дейт тажик элинин жазуучусу Айни.

Чындыгында китеп биздин келечегибиз, китепсиз эч качан илим-билимди кеңейтүү, өнүктүрүү мүмкүн эмес. Китеп биздин эртеңибиз. «Окуусуз билим жок, билимдүүнүн көңүлү ток» - деп элибизде таамай айтылган.

Сөзүм супсак болбос үчүн улуу адамдардын китеп жөнүндөгү ойлорун ортого сала кетейин.

«Китеп – адамдардын руханий байланышындагы көөнөрбөс көрөңгөнүн бири, ал адамды өз башатына баш багууга, жан дүйнөсүнүн сырдуу түйүндөрүн чечүүгө, учурдагы, өткөндөгү жана келечектеги турмушка сереп салып, байкоо жүргүзүүгө түрткү берет. Китеп - адамдарды байланыштырат». (Ч.Айтматов).

«Китепти сүйгүлө, ал силердин жашоо тирлигинди жеңилдетет, адамдарды сүйүүгө, өзүндү-өзүң урматтоого жардам берет, дүйнөгө, адамдарга карата оюңарды жана жүрөгүңөрдү эритип, көңүлүңөрдү кушубак кылат». (М.Горький).

«Китеп адамзаттын оюндагы берметтерди чогултуп туруп келечек муундарга сунуш кылат. Биз акыры жок болобуз, ал эми китеп таштан же темирден жасалган эстелик катары түбөлүккө кала берет» (Айбек).

«Дүнүйө абдан кең. өз көзүңөр менен анын кымындай үлүшүн гана көрө аласыңар. Ошондуктан далилди китептен издеп, китепти жыйнай билгиле» (В.Обручев).

«Китепти ойлобой окугандык, тамакты сиңирбей ичкенге барабар» (Э.Борк).

«Жакшы китеп автор тарабынан адамзаттын тукумуна калтырылган мурас».
А.Адиссон.

Албетте, бул таамай айтылган сөздөрдүн чындыгы канчалык деңгээлде экендигин ар бир аң-сезимдүү адам аңдап билээр.

Ар кандай тарыхый, көркөм чыгармаларды окуу менен, сен тээ өткөн кылымдардын жаңырыгы болгон уламыш, аңыз кептер менен таанышасың, элдин оор күндөрү жөнүндө окуп алып кабыргаң кайышат, көзүңө жаш тегеренет. Китеп сени сөз өнөрүнүн ажайып дүйнөсүнө жетелейт. Сен бөлмөдө болсоң китеп сыртты көрсөткөн терезе, сен сапарга чыксаң, китеп сага жол, түнкү багытыңдан адаштырбас Алтын казык жылдыз.

Кыскасы, китеп сенин өмүр жолдошун, жашооңдо колдон түшпөс нан – буюмун, өмүрлүк жан-шеригиң.

Китеп адамдын чыныгы досу жана окутуучусу, акылдуу кеңешчиси жана ишеничтүү жардамчысы. Жаш кезибизден тартып китеп биздин талыкпаган жандоочубуз болушу керек.

Биздин бүткүл өмүрүбүз боюнча ал бизге эмгектенүүгө, окууга, ойлонууга, эс алууга жардам берет. Китептер бизди билимдүү кылып турмуш тажрыйбаларын үйрөтөт, көз караштарыбыздын, мүнөзүбүздүн негизделип түзүлүшүнө жана калыптанышына себепкер болот. Кубанычты, сүйүнүчтү, көңүл эргүүнү пайда кылат.

Илгери падышачылык заманда бир баланын тагдырына китеп кандай таасир тийгизгендигин карап көрөлүчү.

Баланын турмушу ушунчалык оор, аянычтуу болгон. Аны менен жашагандар абдан ачуулуу жана орой адамдар болушкан. Бала таң аткандан күн батканга чейин жаны тынбай алардын кол алдында иштөөчү. Качан гана түн жарымы болуп, кожоюндары кызуу уйкуга киргенде бала китеп окууга киришчү. Бул жөнүндө анын өзүнүн айтканын угуп көрөлүчү: «Мен турдум, китепти мештин ичинен алып чыктым да терезеге келдим. Түн жарык болуп турган, ай түз эле терезеге тийип турат, бирок китептеги майда тамгалар көзүмө көрүнгөнү жок. Ал эми окугум келгенин айтпа. Текчедеги жез кострюлду алып айдын жарыгын китепке чагылдырдым. Мурункудан да караңгы боло түштү. Албетте силер бул баланын Алеша Пешков экенин, анын бала чагында китепти кандай окугандыгын А.М.Горькийдин «Көрүнгөндүн колунда» деген повестинен экенин билебиз.

Ал китепти окуганды өтө жакшы көрө турган. Бирок тилекке каршы кожоюндары анын китеп окуусуна тыюу салган. Ошондуктан ал үйдүн чатырына, сарайга, бош мончого жашырынып алып китеп окуур эле. Ал китептен өзүнө дос жана жардамчы тапкан. Китеп ага эң кызыктуу тарых дүйнөнүн босогосун ачып, аны ары карай жетелеген.

Мына ошондуктан ал бала ырайымсыз турмуштун запкысынан кыйналып жапа чексе да көңүлү чөккөн жок.

Горький жогорку окуу жайы гана турсун орто окуу жайын да бүткөн эмес. Жалаң гана талбай окугандыктын жана эмгектенгендиктин натыйжасында ал бирден-бир маданияттуу, билимдүү, дүйнөгө белгилүү адам боло алды. Ал өзү жөнүндө: «Мендеги бардык жакшы сапаттар үчүн мен китепке милдеттүүмүн» - деп айтканы жана аны китепти сыйкырдуу деп эстегени барып турган чындык.

Кыргыз элинин улуттук руханий маданияты жөнүндө сөз козгосок узак сөз. Биз ата-бабаларыбыздын өткөндөгү турмушу жөнүндө тарыхтан билебиз Улуу муундар калтырган адептик этикалык дөөлөттөрүбүз бизге жана биздин балдарыбызга, небере чөбөрөлөрүбүзгө өзүнүн көрк ажарын жоготпой китеп аркылуу көөнөрбөй мурас болуп келе жатат.

Мекенибиздин байлыгын билүү, экономикасын окуп үйрөнүү, улуу инсандардын өмүр жолун билип, эмгегин эскерип, таазим кылуу алардан үлгү таалим алуу, эртеңки келечек ээлерине мурас калтырып жаткандыгыбызды балдардын, кийинки муундардын эсине жеткирүү үчүн албетте китептин эмгеги эбегейсиз зор. Ошондуктан китеп менен достошолу! Ал китеп менен бекем достошкун келсе дагы эле китепканага тезинен кел!

Байыркы убакта адамдар ааламдын жети кереметин ойлоп табышкан.

1-керемет: Египет пирамидалары

2-керемет: Вавильондун асма багы

3-керемет: Эфес Артемидасынын ибадатканасы.

4-керемет: Галихариас мавзолейи.

5-керемет: Родос алпы.

6-керемет: Александрия маягы.

7-керемет: Олимптеги Зевстин айкели.

Ошол дүйнөнү таң калтырган жети кереметтин катарында дагы бир эң кызыктуу керемет албетте бул биздин колубуздагы китеп. Ал чыныгы дос каталог, бардык убакта жардамга келет, үйрөтөт, кеңеш берет.

Албетте, бул китеп. Демек жети кереметтин катарында китеп экенин унутпайлы.

Китеп бүгүнкү күндө билимдин, илимдин бирден бир булагы. «Китепсиз адамдын жашоосун элестетүү эч мүмкүн эмес» - деп элибизде китепти эң жакшы баалоо менен айтылган.

Китеп өмүргө гүл азык, китеп биздин доордун күзгүсү, кары-жаштын бардыгына бирдей кереги тийет.

Китеп досуң, китеп сенин сырдашың,

Китеп өмүр, китеп жаным кыйбасым.

Укмуш сырлар уюп калса элде деп ,

Билем сенин сергек иште тынбасың.

Анда эмесе артык баалап китепти,

Акын жүрөк лирасында ырдасын.

Китеп адамзаттын оюндагы берметтерин чогултуп туруп келечек муундарга сунуш кылат. Адам баласы бул дүйнөдөн өтөт, ал эми китеп келечек муундарга мурас, кенч болуп сакталып кала берет.

Бизге келип жеткен китептин эң байыркы үлгүсү Египеттин попирус түрмөгү, ал эми жазма китеп даярдоо биздин заманга чейин Египетте башталган.

Анан Египеттеги Грецияга, Римге өткөн. Алгачкы басма китеп XI кылымда Кытайда пайда болгон. XIII кылымдан баштап Европада кагаз колдонула баштаган. XV кылымдын 40-жылдарында Иогани Гуттанбер алгачкы «Библия» - аттуу китебин басып чыгарган.

Ал эми кыргыз элинин жазуусу тарыхый маалыматтар боюнча VI, VII кылымдарда пайда болгон. Ал жазма биздин заманга жетпей жоголуп кеткен, биз аларды ташка жазган эстеликтерден билебиз.

Мындан тышкары кыргыз элинин оозеки чыгармаларында, эпостордо жазуубуз болгондугу айтылат.

Ошол мезгилдерде кыргыздар Енисей алфавити менен жазышкан.

Енисей Орхон жазуулары илимде XVII кылымдын аягында белгилүү болгон.

Ал эми бардыгыбызга китеп окууга жол ачып «А» тамгасын үйрөткөн «Алиппе» китебин Ала-Тоонун биринчи мугалими, агартуучу, коомдук ишмер Ишенаалы Арабаев 1924-жылы Кыргыз алфавитин түзүп, Ташкентте «Алип-бээни» чыгарган. 1925-жылы «Кыргыз Алип-бээден» аттуу китеп кыргыз элине тартууланган.

Улуттук рухубузду, санжыра, тарыхыбызды, маданиятыбызды, ырасым адатыбызды изилдөөгө бул эмгектер, башкача айтканда китептер табылга боло алат.

Китеп биздин байлыгыбыз, өчпөс даңкыбыз. Акын жазуучулар өздөрүнүн чыгармачылыгын барак бетине түшүрүп, анан китеп кылып чыгарып тарыхта аты калат, укумдан-тукумга атын өчпөс кылып китеп аркылуу жеткизет. .

Илимпоздор да ойлоп табууларын ак кагазга түшүрүп, анан китеп кылып чыгарат, кыскасын айтканда сөзсүз жашоо жок дегендей, мен ойлойм китепсиз да биздин жашоо супсак болмок деп.

«Билимсизге дүйнө караңгы» - дегендей ааламдын түрдүү сырларын билүүдө ар бир адам өзүн ыймандык –маданий жактан тарбиялоодо өзүнүн руханий жан дүйнөсүн байытууда китеп эң чоң мааниге ээ.

Тилекке каршы азыркы учурда окуучулар, жаштар, студенттер адабиятка көп кызыгышпай жатышат. Жалаң чет элдик курч сюжеттеги кинолор менен ар түрдүү компьютердик оюндарды ойноп, кулакка музыканын наушнигин сайып коюп жүрүү менен чектелбейли.

Эгерде кандайдыр бир каармандын кайгысына ыйлап, кубанычында кошо сүйүнсөң ак менен караны, жамандык менен жакшылыкты, өйдө-төмөндү ылгай билген адам болоруна шек жок.

өз эне тилимди сүйүп, өз элинин руханий нарктарын, адеп-салттарын терең билген, аларды урматтап терең өздөштүргөн чет элдик терс таасирлерге, азгырыктарга жетеленбеген, дүйнөгө сын көз караш менен карап, улуттук аң-сезимди күчтүү өнүктүрүп, илим-билимге сугарылган, патриот, Ала-Тоо журтунун сыймыктуу атуулу болуу бүгүнкү күндүн талабы.

«Дүйнөдө эң бай адам ким десе, ал китеби эң көп адам» - деп жооп берген экен бир акылман.

Бул эң туура, эң таамай айтылган сөз!

Пайдаланган булактардын тизмеси:

1. С.Ишенов. Китепкана биздин дос.
2. Билим, тарбия, адеп. Учебно-методический журнал.
3. «Кут билим» газетасы.
4. М.А.Рахматулаев. Китепканалардагы маалымат технологиясы. Б-2004-жыл.
5. Китепкана таануу.